

Вплив корупції на рівень фінансової безпеки держави

Петруняк Є. В.¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.12.2024	Право	342.336.2

DOI:<https://doi.org/10.5281/zenodo.14950222>

Анотація. У статті досліджено важливу проблему впливу корупції на фінансову безпеку держави, яка є одним із ключових елементів національної безпеки. У результаті аналізу встановлено, що корупція чинить негативний вплив на всі аспекти фінансової системи: вона підриває довіру до державних інституцій, стримує економічне зростання, сприяє відтоку капіталу та стимулює розвиток тіньової економіки. Дослідження підтвердило, що високий рівень корупції знижує ефективність державного управління, призводить до спотворення бюджетних процесів та послаблює контроль за фінансовими потоками. Ці чинники ускладнюють здатність держави забезпечувати стабільність фінансової системи та адекватно реагувати на внутрішні й зовнішні загрози. Встановлено, що ефективна боротьба з корупцією є необхідною умовою для зміцнення фінансової безпеки. Для цього пропонується впровадження прозорих механізмів управління, посилення інституційної спроможності органів влади та розширення міжнародної співпраці у сфері протидії корупції. Такий підхід дозволяє створити умови для мінімізації корупційних ризиків та підвищення ефективності функціонування фінансової системи.

Окремо акцентовано увагу на важливості фінансової безпеки як основи економічної стабільності держави. Це вимагає ретельного аналізу ключових загроз і викликів, а також розробки механізмів і стратегій для зміцнення фінансової стійкості. Особливої уваги потребує вивчення взаємозв'язку між фінансовою безпекою та макроекономічними показниками, а також впливу зовнішніх факторів, таких як глобальні фінансові кризи, санкції та зміни в міжнародній торгівлі. Важливим аспектом є правові засоби забезпечення фінансової безпеки та роль державних інституцій у формуванні ефективної політики у цій сфері. Аналіз зазначених аспектів дозволяє ідентифікувати основні ризики, пов'язані з корупцією, та визначити виклики, що стоять перед державними органами, фінансовими установами й суспільством у боротьбі з цим явищем. Розробка ефективних механізмів протидії корупції та забезпечення прозорості фінансових процесів є необхідною умовою для досягнення стабільності й стійкості фінансової системи.

Ключові слова: корупція, фінансова сфера, фінансова система, фінансова безпека, фінансовий контроль, протидія корупції, відповідальність за корупційні діяння, економіка, тіньова економіка, антикорупційна політика, міжнародний досвід протидії корупції.

¹ аспірант Науково-дослідного інституту публічного права

The impact of corruption on the level of financial security of the state

Abstract. The article examines the important problem of the impact of corruption on the financial security of the state, which is one of the key elements of national security. The analysis found that corruption has a negative impact on all aspects of the financial system: it undermines trust in state institutions, inhibits economic growth, contributes to the outflow of capital and stimulates the development of the shadow economy. The study confirmed that a high level of corruption reduces the efficiency of public administration, leads to distortion of budget processes and weakens control over financial flows. These factors complicate the state's ability to ensure the stability of the financial system and adequately respond to internal and external threats. It is established that effective combating corruption is a necessary condition for strengthening financial security. To this end, it is proposed to introduce transparent management mechanisms, strengthen the institutional capacity of government bodies and expand international cooperation in the field of combating corruption. This approach allows creating conditions for minimizing corruption risks and increasing the efficiency of the functioning of the financial system.

Special attention is paid to the importance of financial security as the basis of the economic stability of the state. This requires a thorough analysis of key threats and challenges, as well as the development of mechanisms and strategies to strengthen financial stability. Special attention needs to be paid to studying the relationship between financial security and macroeconomic indicators, as well as the impact of external factors, such as global financial crises, sanctions and changes in international trade. An important aspect is the legal means of ensuring financial security and the role of state institutions in shaping effective policies in this area. The analysis of these aspects allows us to identify the main risks associated with corruption and determine the challenges facing state bodies, financial institutions and society in combating this phenomenon. The development of effective mechanisms to combat corruption and ensure transparency of financial processes is a necessary condition for achieving stability and resilience of the financial system.

Key words: corruption, financial sphere, financial system, financial security, financial control, combating corruption, responsibility for corrupt acts, economy, shadow economy, anti-corruption policy, international experience in combating corruption.

Вступ

Постановка проблеми. Корупція є однією з найгостріших проблем сучасного суспільства, яка негативно впливає на всі сфери життєдіяльності держави, зокрема на її фінансову сферу, підриваючи рівень фінансової безпеки. У сучасних умовах глобалізації та економічної інтеграції фінансова стабільність країни відіграє ключову роль у забезпеченні її суверенітету, економічного розвитку та соціальної справедливості. Водночас корупційні практики підривають довіру до державних інституцій, спотворюють механізми розподілу ресурсів і створюють загрозу для економічної стійкості. Така ситуація є надзвичайно негативним аспектом для нашої держави ще й через те, що заважає ефективно протистояти російській федерації, – країні-агресору, яка безпідставно розпочала широкомасштабну війну проти нашої держави.

Отож, аналіз впливу корупції на фінансову безпеку є важливим елементом дослідження, оскільки саме через фінансову систему здійснюється значна частина корупційних схем. Неефективне управління державними фінансами, ухилення від сплати податків, незаконне виведення капіталів за кордон та інші прояви корупції можуть мати катастрофічні наслідки для економіки держави. У цьому контексті актуальним є вивчення причин, механізмів і наслідків корупційних дій, а також розробка ефективних заходів щодо їх запобігання та мінімізації шкоди.

Стан дослідження проблеми. Питання взаємозв'язку корупції та стану фінансової безпеки була предметом багатьох наукових розвідок вчених різних галузей знань. Правовий аспект проблеми, що стосується протидії корупції у фінансовій сфері, належить відомим українським вченим, з-поміж яких: В. Авер'янов, О. Андрійко, О. Бандурка, А. Берлач, Ю. Битяк, В. Білоус, В. Гаращук, В. Гвоздецький, В. Гіжевський, І. Голосніченко, О. Дрозд, В. Заросило, Р. Калюжний, Т. Коломоєць, В. Колпаков, А. Комзюк, М. Мельник, В. Настюк, Є. Невмержицький, О. Остапенко, В. Петков, С. Петков, Є. Скулиш, О. Тильчик, М. Хавронюк, Ю. Шемшученко, І. Шопіна та інші.

Метою статті є дослідження взаємозв'язку між корупцією та станом фінансової безпеки держави, визначення ключових ризиків і викликів, а також обґрунтування необхідності удосконалення антикорупційної політики як невід'ємного елементу забезпечення стабільності та процвітання держави.

Результати

Фінансова система є невід'ємною складовою сучасної економіки, яка забезпечує організацію, управління та перерозподіл фінансових ресурсів у суспільстві. Її функціонування відіграє ключову роль у забезпеченні стабільності, ефективності та розвитку економічних процесів, що є основою для досягнення сталого економічного зростання. Як складна багаторівнева структура, фінансова система охоплює сукупність інститутів, інструментів, ринків та механізмів, які спрямовані на мобілізацію, розподіл і використання фінансових ресурсів. У контексті глобалізації та динамічних змін світової економіки стійкість фінансової системи є показником фінансової безпеки, оскільки остання виступає як фундаментальний елемент економічної безпеки держави та інструмент реалізації її стратегічних цілей.

На думку С. В. Онищенко, сучасні реалії розвитку світового господарства демонструють очевидність того факту, що фінанси, як і загалом економіка, стають все дедалі глобалізованішими, але вимірювання цього процесу є складним та суперечливим. Це перш за все пояснюється тим фактом, що єдиного показника вимірювання глобалізації фінансів не існує, а фахівці використовують різноманітні індикатори, коефіцієнти та показники для оцінювання цього явища [1, с. 51].

Отже, в умовах глобалізації та зростаючої економічної турбулентності фінансова безпека держави набуває особливого значення як ключовий елемент забезпечення її економічної стабільності. Фінансова безпека, будучи невід'ємною частиною національної безпеки, визначає здатність держави ефективно функціонувати в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів, зберігаючи стійкість фінансової системи, захист інтересів суб'єктів господарювання та громадян. Водночас, у сучасному світі, де ризики економічної дестабілізації, фінансових криз та геополітичних конфліктів стають дедалі більш поширеними, питання фінансової безпеки набуває пріоритетного значення для формування стратегій державного управління.

Фінансова безпека визнана невід'ємною складовою економічної безпеки держави, що безпосередньо впливає з положень Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року, затвердженої Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021. У цій Стратегії зазначається, що протягом останніх років стан фінансової безпеки оцінюється як незадовільний. За таких умов «фінансова система України виявилася неспроможною належним чином витримати виклики збройної агресії Російської Федерації та тимчасової окупації частини території України і на декілька років опинилася в кризовому стані» [2].

Вказана Стратегія визначила основні виклики та загрози для фінансової безпеки, з-поміж яких прослідковуються такі, що безпосередньо пов'язуються з окремими корупційними проявами, а саме: високий рівень тінізації економіки; втрата доходів бюджету внаслідок поширених явищ «сірого» імпорту та контрабанди, схем ухилення

від оподаткування, розмивання бази оподаткування шляхом використання «низькоподаткових» юрисдикцій; непослідовність правового регулювання відносин у податковій сфері; низький рівень ліквідності фондового ринку, захисту прав інвесторів поряд із недостатньою спроможністю регулятора протидіяти зловживанням на ринку; поширення явища легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом» [2].

Отож, як слушно зауважує В. М. Пасічник, сьогодні корупція є гальмом соціально-економічного розвитку та чинником дестабілізації українського суспільства і перетворилася в реальну загрозу національній безпеці і конституційному ладу України. В Україні й за кордоном наголошують на високому рівні корумпованості українських чиновників, а корупція набула ознак системного явища українського суспільства, яке поширює свій негативний вплив на всі сфери суспільного життя. До того ж, корупція все глибше розростається і укорінюється у нашому повсякденному житті, яка сприймається політичною елітою та широкими верствами населення як основний, швидкий та найдієвіший засіб розв'язання питань та досягнення цілей. Ефективний державний контроль, націлений на превенцію, дозволяє виявляти ризики, встановлювати політики та заходи, щоб забезпечити збереження та ефективного використання публічних фінансів та інших матеріальних, та людських ресурсів на управлінського процесу [3, с. 107-108].

Аналізуючи правові засади запобігання та протидії корупції в Україні, В. Д. Гвоздецький, акцентує на економічних наслідках корупції, вказуючи на подібні виклики та загрози фінансовій безпеці. Вчений підкреслює, що саме корупція, як вкрай негативне явище, дискредитує економічні реформи, порушує основні засади господарської діяльності, перешкоджає надходженню внутрішніх і зовнішніх інвестицій, є причиною фінансових криз, порушує конкурентні засади економіки, сприяє розвитку недобросовісної конкуренції, сприяє монополізації економіки, перешкоджає розвитку ринкових відносин, передусім малого та середнього підприємництва, сприяє криміналізації та тінізації доходів, легалізації доходів, одержаних незаконним шляхом, призводить до необґрунтованого підвищення собівартості продукції, викривляє принципи проведення приватизації, скорочує надходження до бюджету, ускладнює економічні відносини з іншими державами, міжнародними організаціями [4, с. 42], що, у свою чергу, негативно впливає на стан фінансової безпеки та знижує її рівень.

Варто зауважити, що корупція є також однією з найбільших загроз для стабільності та ефективності фінансових систем у сучасному світі загалом. Її вплив поширюється на всі аспекти економічного життя, спричиняючи викривлення ринкових механізмів, зниження довіри до фінансових інституцій та погіршення інвестиційного клімату. У глобалізованій економіці корупційні практики не лише підривають внутрішню стійкість державної фінансової системи, але й створюють ризики для міжнародної економічної співпраці.

Т. І. Андрашук та Ю. Ц. Жидецький зазначають, що ключовими чинниками поширення корупції в Україні є: недосконалість антикорупційного законодавства та його неефективне впровадження; існування корупційної системи; відсутність співпраці держави та громадянського суспільства у впровадженні антикорупційних заходів; низька ефективність роботи судової влади та системи кримінальної юстиції у притягненні до відповідальності осіб, причетних до корупційних правопорушень [5, с. 16].

Водночас, науковці висловлюють думку, що для успішної протидії корупції необхідно:

- вдосконалити антикорупційне законодавство не посилаючись лише на ідеологію законодавців, але й враховувати менталітет українського народу;
- ефективно застосувати антикорупційне законодавство державними органами;
- зламати корупційну систему;
- підтримка антикорупційних заходів держави громадянським суспільством;

- посилити ефективність діяльності органів судової влади та системи кримінальної юстиції у переслідуванні осіб, які вчинили корупційні правопорушення.

Кожна із цих складових, вважають вчені, відіграє у справі протидії корупції свою особливу роль. Вихід за межі правових рамок в антикорупційній діяльності – це шлях до службових зловживань, свавілля, за яких протидія корупції здійснюватиметься тими ж корупційними засобами [5, с. 18].

А. О. Левчук підкреслює, що зловживання на ґрунті корупції властиве як країнам із ринковою економікою і досить високим рівнем демократії, так і країнам з адміністративно-командною системою економічного господарювання та тоталітарним політичним режимом. Отримують неправомірну вигоду (продаються) як службовці, які отримують дуже низьку платню за свою працю, так і службовці, які мають дуже високі офіційні доходи [6, с. 88].

Подібну думку висловлює і Б. О. Гребенюк, зазначаючи, що проблему корупції в сучасний період можна виявити практично в будь-якій країні світу, а також у будь-якій міжнародній організації. Однак це не означає, що корупція скрізь однакова. Причини виникнення корупції залежно від історичної епохи і фази соціально-економічного розвитку країни досить різні, у зв'язку з чим спроби розробити універсальні адміністративно-правові засоби запобігання і припинення корупції видаються практично нереальними. Наприклад, у цілій низці зарубіжних держав розроблено комплекс адміністративних норм, спрямованих на запобігання та припинення корупції у сфері державного управління та у сфері державної служби. Ці норми ґрунтуються на визнанні та захисті прав і свобод особистості та чіткому виконанні державними службовцями своїх посадових обов'язків. В інтересах запобігання та припинення корупції в системі державної служби розробляються комплексні адміністративні заходи, спрямовані на запобігання та припинення корупції в державному апараті. У деяких країнах прийнято спеціальні закони, що містять подібні норми, свого роду етичні кодекси або кодекси честі чиновників [7, с. 48-49].

З огляду на це науковець вважає, що вдосконалення діяльності з боротьби з корупцією треба пов'язувати з комплексним здійсненням правових, політичних, організаційних, технічних і фінансових заходів, що забезпечують розвиток необхідних механізмів, реалізація яких дасть змогу створити серйозні передумови для докорінної зміни ситуації у сфері протидії масштабним проявам корупції [7, с. 50].

Натомість, В. Є. Боднар, цілком обґрунтовано підкреслює те, що запобігання корупції в Україні ускладнюється тим, що більшість членів українського суспільства розглядає корупцію як соціальний механізм «прискорення» вирішення власних проблем і вважає корупційну поведінку цілком виправданою. Як правило, громадяни, які стикалися з корупцією, не намагаються відстоювати власні права в законний спосіб через упевненість, що такі спроби будуть марними [8, с. 298].

Водночас, А. С. Гейко, підкреслює, що досвід багатьох країн світу свідчить, що навіть наявність розвиненого законодавства та суворих механізмів покарання не гарантує виправлення соціально шкідливої чи суспільно небезпечної поведінки людини. Основні зміни повинні відбуватися в самій особистості, а ключову роль у цьому відіграє комплекс виховних заходів [9, с. 45].

Отож, науковець вважає, що до основних методів антикорупційного виховання належать: переконання, демонстрація особистого прикладу, вплив громадської думки, створення виховних ситуацій, організація змагань, заохочення, покарання, самопізнання, ставлення до себе та саморегуляція. Однак, методи примусу, зокрема покарання, не здатні самотійно забезпечити досягнення мети створення суспільства без корупції [9, с. 46].

Висновки

Підсумовуючи викладене вище можемо констатувати, що корупція є одним із ключових дестабілізуючих факторів, що впливають на функціонування фінансової системи, створюючи значні ризики для її стійкості та ефективності. Аналізуючи вплив корупційних процесів, можна дійти висновку, що вони сприяють зниженню довіри до фінансових інституцій, порушують механізми розподілу ресурсів та створюють додаткові бар'єри для економічного розвитку.

По-перше, корупція послаблює інституційну спроможність держави забезпечувати ефективний контроль за фінансовими потоками. Це призводить до зростання тіньової економіки, ухилення від сплати податків та нераціонального використання бюджетних коштів. Відсутність прозорості у фінансових процесах підриває стабільність як національної валюти, так і банківської системи.

По-друге, корупційні ризики сприяють виникненню нерівності у доступі до фінансових ресурсів. Привілейоване становище певних суб'єктів економічної діяльності, отримане через корупційні механізми, викривляє конкурентне середовище та гальмує розвиток малого та середнього бізнесу.

По-третє, корупція негативно впливає на міжнародну репутацію країни, що ускладнює залучення іноземних інвестицій та співпрацю з міжнародними фінансовими організаціями. Низький рівень інституційної прозорості та слабка боротьба з корупцією можуть призвести до зниження кредитного рейтингу держави.

Для мінімізації впливу корупції на фінансову систему необхідно посилити антикорупційні механізми, забезпечити прозорість фінансових операцій та розробити ефективні правові інструменти для запобігання корупційним проявам. Особливу увагу необхідно приділити вдосконаленню судової системи, яка має забезпечувати невідворотність покарання за корупційні злочини.

Натомість, вважаємо, що тільки комплексний підхід до вирішення проблеми корупції дозволить зменшити ризики для фінансової системи та створити умови для її стабільного розвитку в довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Онищенко С. В. Фінансова глобалізація як чинник впливу на бюджетну безпеку держави. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 12. Ч. 2. С. 50–55.
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року»: Указ Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021/print>
3. Пасічник В. М. Державний фінансовий контроль як чинник забезпечення національної безпеки України. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2023. № 3 (38). С. 107–113.
4. Гвоздецький В. Д. Правові засади запобігання та протидії корупції в Україні. *Особливості застосування антикорупційного законодавства: від розслідування до вироку суду: тези доповідей учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 жовтня 2019 року)*. Харків, 2019. С. 40–45.
5. Андрашук Т. І., Жидецький Ю. Ц. Системну корупцію в Україні подолає системна протидія. *Проблеми вдосконалення діяльності правоохоронних органів щодо виявлення, попередження та припинення корупційних проявів: матеріали постійно діючого науково-практичного семінару (м. Львів, 8 квітня 2016 року)*. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2016. С. 13–19.

6. Левчук А. О. *Поняття, сутність корупції та корупційних правопорушень. Особливості застосування антикорупційного законодавства: від розслідування до вироку суду: тези доповідей учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 жовтня 2019 року).* Харків, 2019. С. 86–91.
7. Гребенюк Б. О. *Методи запобігання та протидії корупції в державних органах України. Держава та регіони. Серія: Державне управління. 2020. № 1 (69). С. 48–51.*
8. Боднар В. Є. *Запобігання корупції в бюджетній сфері. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ 2016. № 1 (98). С. 296–306.*
9. Гейко А. С. *Методи антикорупційного виховання. Особливості застосування антикорупційного законодавства: від розслідування до вироку суду: тези доповідей учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 жовтня 2019 року).* Харків, 2019. С. 45–47.